OCTAVIAN PALER – SELFPORTRAIT IN A BROKEN MIRROR

Mariana Simona Vîrtan (Pleşa)
PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: This essay aims to concentrate a confession of the author into the mirror of his own existence. Under this symbol, Octavian Paler creates the image of his destiny related to his childhood, the years of study, his readings, the village of Lisa, the lost paradise, the providential moments, the old age, his own biography. The subject of the book is created through an explosion of retorical questions relied to a very strong uncertainty the author's life is kept between: his biography and his destiny. His life is divided between them and is being recreated into the broken pieces of the mirror. The author tries to explain them both through a deep process of his conscience. In this way, his destiny penetrates the hidden sides of the biography while his biography hides the shortcomings of his destiny. A kind of literary agreement the author works with….

Keywords: biography, destiny, solitude, broken mirror, selfportrait, confession

Cartea apărută în anul 2004, instituie domnia confesiunii, ca prelungire imanentă a unor gânduri strânse într-o altă scriere a autorului apărută înainte de '89, în perioada comunismului – *Viața ca o coridă*, (1987), volumul antedecembrist ce demitizează, în sfera aceleiași confesiuni neregizate, corida ca spațiu procustian al conviețuirii cu viața.

Scrisă în perioada de maturitate, opera transpare sub acuratețea unor dezvăluiri complexe care însumează nevoia eului auctorial de a-și autodecanta sinele în oglinda existențială. Artefactele pe care le așează față în față: rațiunea și sentimentele, convoacă, într-o imagine de ansamblu, desfășurarea existențială a trăirilor expulzate din penumbra sinelui.

Așadar această scriere își revendică dreptul de a înșira elementele de biografie literară și socială menite să decanteze și să cântărească, într-o formulă echilibrată, destinul auctorial. Puse față în față, cele două converg înspre stabilirea unui bilanț, a unei situări pe care autorul o contrapune, sistematic și nuanțat, prin mărturisirile sale.

Abordarea tematică pluridirecțională, din acest volum, parcurge, deloc paradoxal, ci salutar toate etapele unei confesiuni totale, divagând sau numind, sub semnul oglinzii: ,,copilăria, anii formației, lecturile, satul ca paradis pierdut, clipele providențiale, bătrânețea – invocate într-un mod voit nesistematic, în racursiuni neașteptate și sincope calculate."[1]

Cu toate că paleta tematică abordată în volum este vastă, autorul nu se mărturisește pe sine în întregime, confesându-se distanțat de anumite momente sau trăiri pe care le oprește, în sertarul discreției, deconspirată ca o componentă esențială a vieții autorului: ,,autocenzura se simte: experiențele dragostei, de pildă, sunt relatate lacunar. Lipsește și amprenta politică a perioadei comuniste. Confesiunea nu e totală și, dată fiind decența structurală a autorului, nici nu ar fi putut să fie indiscretă."[2]

[1] Ion Simuț, *Variante la un autoportret*, în prefață la Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, p.7
[2] Ion Simuț, *Op. cit.*, p. 7

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

Mărturisirile sale se recompun aşadar în oglinda întoarsă spre interior ca modalitate de a trasa limitele confesiunii, un tribut adus decenței. Și decența și simplitatea fondatoare ale personalității autorului, îi devin călăuze pe parcursul scrierilor sale, pe de o parte, și vieții sociale, pe de altă parte, artificiu literar, am putea crede, sau modalitate de retexturare și traducere a ideilor înlănțuite în volum, într-o manieră oarecum calculată și intenționat alternate: ,,*Autoportretul* lui Octavian Paler lasă taine nedezlegate."[3]

Titlul volumului, construit în jurul simbolului oglinzii, anunță o depervertire și o disociere de mărturisirea banală a picanteriilor sau a ideilor fără esență, notând, prin epitetul ,,spartă" întreaga esență a volumului, un colaj de ,,*bruioane* pe care lectorul amator al genului (în varianta <<canonică>>) ar trebui să le (re)asambleze pentru a obține o imagine cât de cât unitară asupra vieții autorului-narator-personaj"[4]. Oglinda traduce, în mod nealterat, imaginea nedistorsionată a ființei. Dacă aceasta este ,,spartă", ființa pe care o reflectă se autocenzurează voit sau nu pentru a permite divagația înspre ,,umbre și penumbre".

Cartea se deschide cu un citat interpretat, la prima vedere, ca un nonsens sau truism: ,,Există o singură plăcere, aceea de a fi viu, tot restul e mizerie. (Cel care a scris această frază s-a sinucis. Se chema Cesare Pavese.)"[5] Dacă ar fi să analizăm antepunerea lui în deschiderea volumului am putea bănui esența confesiunii auctoriale și linia bidirecțională pe care ne ghidează autorul în tălmăcirea spuselor sale: Viața este importantă atâta timp cât nu devine superficială și iluzorie. Cesare Pavese a intuit, în vremelnicia nonesenței și a superficialului victoria morții ca tribut adus căderii propriei vieți adulate în mizerie. Esența acestuia devine și mai justificată în fragmentul intitulat ,,*Scurtă explicație*", așezat în deschiderea volumului.

Concentrat într-o explozie de interogații retorice, subiectul cărții deconcentrează îndeaproape incertitudinea, după cum însuși autorul mărturisește: ,,În acest <<autoportret>> îmi pun, mai explicit, o problemă mai veche. Ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin?"[6] Destinul și biografia par a fi antipozii între care Octavian Paler construiește discursul literar din această scriere, încercând să stabilească măsura raportată sau metaforic procentualizată, prin care cele două refac, din cioburi, imaginea oglinzii reconstruite.

Cât e destin și cât e biografie, se-ntreabă autorul, punându-i în dificultate pe lectorii săi. Pendularea aceasta între afirmarea destinului și notarea minuțioasă a biografiei, adâncesc nesiguranța împărțirii teritoriului existențial între cele două. După cum autorul mărturisește, într-o notă vădit modestă, nici una nici cealaltă situare, raportate într-un fel sau altul la propria sa ființă, nu primesc atribute laudative ci sunt mai degrabă deconstructive și deconcertante.

Despre biografia sa, autorul notează, într-o acută sinceritate: ,,Biografia mea n-are nimic spectaculos."[7] Despre destinul său mărturisește că l-a profanat prin propriile defecte, devenind de o ,,teribilă banalitate." Incertitudinea astfel enunțată vine ca o premisă a nevoii de confesare deși, paradoxal, autorul este un introvertit, după cum el însuși afirmă, dar scrierile sale abundă în dovezi ale nevoii de a se reda pe sine celor din jur: ,,nu pot să scriu dacă nu mă descriu. "[8]

Cele 135 de secvențe care alcătuiesc *Autoportretul* sunt tot atâtea confesiuni adunate cu scopul de a înlocui o imagine de ansamblu asupra vieții autorului ajuns la vârsta de 77 de ani,

[3] *Ibidem*, p. 7.
[4] Alina Crihană, *Narațiuni identitare în proza lui Octavian Paler: de la romanul parabolic la scriitura autobiografică posttotalitară*, în Revista Transilvania, nr 3/2013, p. 57.
[5] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă,* Prefață de Ion Simuț, Ediția a III-a, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 13.
[6] *Ibidem*, p. 15.
[7] *Ibidem*, p. 15.
[8] *Ibidem*, p. 15.

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

confesiunea fiind ,,în toate aceste cazuri, ca un antidot la singurătate."[9] Mărturisirile sunt aspru deposedate de orice urmă de cruțare, autorul notând, cu o severitate vizibilă, aspecte importante ale biografiei sale pe care le supune ochiului critic al propriului sine, înainte de a le enunța în fața lectorilor săi.

Fragmentarea confesivă aleasă ca modalitate de redactare a *Autoportretului* lasă să se întrevadă încercarea scriitorului de a crea o imagine de ansamblu asupra propriei vieți din momentele transpuse metaforic sub auspiciile cioburilor din care reconstruiește oglinda spartă. Narcisismul de care ar putea fi acuzat autorul se disipă așadar în bucățile recuperate ale oglinzii imperfecte. Simplitatea și modestia mărturisirilor nici nu ar fi putut constitui decât un pseudoact narcisistic unde moralitatea severă preluată de la antici ar fi sucombată și neverosimilă.

Așadar confesiunea urmează îndeaproape refacerea biografiei ca temelie pentru stabilirea destinului auctorial și social al scriitorului. Cele două se întrepătrund și se despart, în itinerariul prestabilit de autor, fără a se denunța una pe cealaltă. Volumul se deschide, deloc uimitor, și nu altfel decât ne-am fi așteptat cu amintirea mării, topos recreativ și salvator pe care autorul îl rememorează prin flashback. Momentul pe care-l mărturisește, reface clipe din tinerețea sa, sejurul de la Costinești, în compania unor prieteni, despre care își amintește cu drag. Clipele fericite par să se disipe repede, autorul schimbând registrul și tonalitatea confesiunii înspre nota pesimistă, cu care ne-a obișnuit de-a lungul scrierilor sale.

Locul evenimentelor rememorate cu un soi de veselie și exuberanță este repede luat de melancolia cauzată de trecerea inexorabilă a timpului. Acel *fugit irreparabile tempus* latin pare să-și găsească aici esența imuabilă într-un amestec hibrid cu *vanitas vanitatum omnia vanitas*. Pe de o parte autorul rememorează marea și plaja, trupurile bronzate, diminețile, valurile, pe care le regăsește la fel ca în tinerețea sa și asupra cărora nu a intervenit patina nemiloasă a timpului, care a schimbat doar chipuri și oameni: ,,Eu am îmbătrânit. Dar plaja va fi rămas aceeași, invadată de alte trupuri bronzate, diminețile trebuie să fie și acum, acolo, dimineți fără cer, iar marea se clatină, cu siguranță, la țărm la fel de îmbietoare, când nu o agită valurile. Și firește, vor rămâne tot așa [...]."[10]

Constatarea este cu atât mai dură cu cât este conștientizată de un spirit resemnat: ,,Ce rost ar avea să mă plâng că nu mai sunt tânăr? N-aș face decât să îngreunez o situație și așa dificilă."[11] Divagațiile sale ating treapta supremă a melancoliei, în momentul în care autorul afirmă: ,,De aceea, azi, înțeleg că destinul se ascunde, deseori, în cea mai cenușie și insesizabilă banalitate. Mergi pe o stradă oarecare, fără să-ți treacă prin minte că, pe o altă stradă, la o altă oră, într-o altă zi, ai fi intrat pe alt făgaș al destinului pentru ca, mai târziu, privind înapoi, să descoperi că totul a atârnat de un <<fleac>>, de un amănunt oarecare."[12] Două sunt umbrele care atârnă asupra destinului său și pe care autorul le rememorează conștient, pactizând oarecum cu proximitatea lor: bătrânețea și singurătatea. Dacă prima dintre ele, bătrânețea vine ca o dovadă a trecerii timpului, cea din urmă este autoimpusă și gândită ca scut împotriva preajmei, singurătatea sa fiind ,,obsedată de lume."[13] Din mărturisirile sale este vizibilă imposibilitatea de a concepe bătrânețea ca urmare firească a raportării la timp. După modelul decalogului lui Moise, autorul reface ,,tabla legii', pe care o aplică la propria-i viață, sugerând, ca într-un act de automotivare, patru porunci care să-i stabilizeze parcursul existențial, oprit oarecum în pragul

[9] Radu Sorescu, *Opera lui Octavian Paler*, Scrisul Românesc, Fundația Editura, Craiova, 2012, p. 37
[10] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă,* p. 17.
[11] *Ibidem*, p. 19.
[12] *Ibidem*, p. 19.
[13] Radu Sorescu, *Op. cit*., p. 38

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

senectuții: ,,1) Nu mă voi plânge că nu mai sunt tânăr. 2) Nu voi da sfaturi nimănui. 3) Nu voi invoca mereu experiența mea. 4) Și nu voi povesti de o sută de ori același lucru."[14]

Autorul mărturisește că a încercat să respecte primele trei porunci: acceptarea bătrâneții, fără a mai căuta rostul tinereții trecute, spirit rezervat și conștient de inutilitatea exemplului personal oferit celor din jur, dar mai ales respectarea promisiunii de a nu vorbi celor din jur invocând experiența proprie. Despre această poruncă autorul mărturisește, într-o notă discordantă, că experiența există ca măsură a propășirii propriei vieți atâta timp cât cele două nu se amestecă ci conviețuiesc într-un act de independență. Ultima dintre reguli și cea în genere nerespectată, justifică și demontează parcursul existențial al autorului, în măsura în care relațiile cu trecutul și amintirea devin embleme ale destinului.

Mărturisirea sa în raport cu esența propriei vieți este de-a dreptul uimitoare dar nu neașteptată: ,,De aceea ,azi, înțeleg că destinul se ascunde, deseori, în cea mai cenușie și insesizabilă banalitate."[15]Aici autorul pare să cocheteze, în pur spirit arghezian, sau chiar baudelairian cu ideea consimțită că banalul, inexistența, insesizabilul sau lucrurile care nu importă, pot oferi nesfârșite căi de a pactiza cu lumea, cu propriul eu, cu preajma.

Volumul cuprinde astfel rememorate câteva pasaje cheie din biografia autorului care i-au trasat destinul, și care sunt supuse aici unei analize transparente, dure și intransigente. Unul dintre aceste momente marcante ale trecutului său se construiește în jurul unchiului G., pe care și-l amintește cosmetizat în umbre și lumini: ,,Viața mea ar fi arătat, cu siguranță, altfel, n-aș fi azi, aici, într-o cameră plină de cărți și de molii (interesant e că moliile m-au urmărit prin toate camerele unde am locuit în București). <<Eu>> n-aș mai fi fost <<eu>> cu toate problemele mele de-acum."[16]

În paginile *Autoportretului* autorul inserează un pasaj în care reface un moment din relația sa cu unchiul său, vizita forțată de împrejurări pe care este nevoit să o facă acestuia pentru a-i spune despre întâlnirea foștilor absolvenți ai liceului unde unchiul său fusese director. Relatarea întâlnirii este moderată de autor ca prilej al rememorării sentimentelor confuze care l-au legat de acest personaj cu rol oarecum decisiv în parcursul destinului său. Sunt vizibile, în mărturisirile sale, anumite rețineri și temeri pe care figura odinioară impozantă a unchiului ursuz și dur le-a impus tânărului venit din Lisa la insistențele tatălui să studieze la București.

Discrepanța între cele relatate în acest pasaj și alte momente în care autorul amintește, cu teamă și tristețe, despre directorul liceului, creează oarecum un personaj de-a dreptul interesant, exponent și el al dictonului latin ,,*vanitas vanitatum omnia vanitas.*"Din postura respectabilă și temător afișată a directorului de liceu, autorul pare să rețină, în acest pasaj, doar privirea neîndurătoare și fixă a unchiului său. Omul de odinioară, notează, cu o oarecare resemnare și acceptare, Octavian Paler a fost înlocuit, sub povara anilor, de un bătrân apoape hilar: ,,În fața mea se afla un bătrânel îmbrăcat într-un halat roz, scurt, demodat și cu pantaloni negri. Scufia de pe cap îi dădea acum un aer și mai caraghios, fiindcă <<unchiul George>> imita parcă gesturile unui om în ținută de seară care-și salută ceremonios și afectuos oaspeții. Avea exact atitudinea ușor teatrală de odinioară, numai că împuținată și oarecum degradată de vârstă, de ambianță, din care pricină solemnitatea lui devenea puțin jenantă, dar și înduioșătoare. Între noi fuseseră cu totul alt gen de relații."[17]

[14] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, pp. 18-19.
[15] *Ibidem*, p. 19.
[16] *Ibidem*, p. 20.
[17] *Ibidem*, p. 27.

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

Toate reacţiile şi gesturile sale par să se interpună ochiului critic al autorului ca aplomb adus bătrâneţii: ,,Din ochii stinşi, nesiguri, pierise trufia de odinioară, dar nasul coroiat, de pasăre de pradă, precum şi obiceiul de a-şi răsturna capul pe spate, într-o atitudine de efect, îi restituiau ceva din aplombul pierdut."[18] Rolurile par acum să se fi inversat: copilul speriat şi temător de odinioară stă drept şi analizează imaginea oarecum răsturnată a unui om căruia-i purtase atâta teamă şi care în pragul bătrâneţii nu mai solicita interesul nimănui.

Un alt moment important din viaţa autorului despre care vorbeşte în *Autoportret* este afinitatea sa pentru don Quijote, personajul lui Cervantes, care i-a solicitat trista rememorare a aventurii în sânul iluziilor pe care Octavian Paler mărturiseşte că a parcurs-o, asemeni personajului spaniel, cu ale cărui raportări la viaţă în general autorul pare a pactiza, până la identificare, dar într-o manieră oarecum inversată: ,,Trecutul este pentru don Quijote o haină prea strâmtă, în care n-are cum să încapă ceea ce visează el. În schimb, în privinţa viitorului nu-şi face griji. Se lasă în voia calului, sigur că orice drum îl va duce la nemurire."[19]

Raportarea trecut – viitor, pentru personajul spaniol pare a funcţiona ca o decorsetare de trecut şi ascedere spre viitorul menit să-i asigure nemurirea. Acest fapt devine pentru autor o interpretare inversă a parcursului existenţial: ,,Eu sunt exact pe dos. Mă copleşesc amintirile, iar la viitor prefer să nu mă gândesc."[20]

Cea mai severă mobilizare a biografiei auctoriale, analizată în *Autoportret*, pare însă a fi singurătatea „constantă psihică, semn al unui temperament melancolic, înclinat să privească lumea din afara ei"[21]. Aleasă, sau mai degrabă acceptată şi asimilată ca armă de autoapărare a spiritului introvertit, aceasta apare denunţată aspru în paginile volumului: uneori ca motivaţie, alteori ca alegere sau chiar şi ca referinţă a personalităţii.

Bilanţul făcut de autor, transpare, în măsura în care se raportează la activarea componentei spirituale cu cea etică şi cea existenţială. Activarea acesteia pare să fi lăsat urme adânci, atât în biografia autorului cât şi asupra destinului său: ,,Dacă nu mi-a fost dat să fiu nici cinic, nici stoic, trebuia, poate, cel puţin, să refuz să fiu un <<lup singuratec>>. Or, n-am făcut decât să-mi duc şi în lume bârlogul, ca Diogene butoiul, mulţumit că, din când în când, mi se ofereau semne de prietenie şi de simpatie. Din care nu m-am socotit dator să învăţ ceva. S-au n-am putut."[22]

Ataşată singurătăţii e posibil să fie şi bătrâneţea şi lupta pe care autorul pare s-o fi declanşat împotriva ei se opinteşte, la fiecare pas al confesiunii. Conştientizarea prezenţei acesteia este mărturisit afişată ca o contestare nesfârşită, prin întoarcere în trecut la amintire: ,,Noutatea că viaţa s-a cam dus, că trebuie să mă bazez din ce în ce mai mult pe amintiri, m-a prins nepregătit, m-a luat prin surprindere."

Intruziunile în trecut par a fi, pe parcursul lecturii, tot atâtea momente de alungare a bătrâneţii, a timpului prezent, împotriva căreia autorul organizează o întreagă defensivă. Grăitoare în acest sens, sunt amintirile legate de vacanţă şi copilăria, în sânul protector al satului, verile petrecute cu vacile pe Calea Secii, spectacolul cosmic al vijeliilor din timpul verii, alungate de clopotele celor două biserici din sat.

Rândurile din *Autoportret*, alocate rememorării perioadei copilăriei în Lisa sunt sugestive şi vindecătoare în acest sens. Notarea minuţioasă a senzaţiilor raportate la toposul

[18] *Ibidem*, p. 28.
[19] *Ibidem*, p. 36.
[20] *Ibidem*, p. 36.
[21] Radu Sorescu, *Op. cit*., p. 84
[22] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă* , p. 38.

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

receptat ca *axis mundi*, refac îndeaproape structura psihologică a eului auctorial, repartizată bipolar, și simultan, blocată între cele două margini ale timpului.: trecut – prezent. Trecerea dinspre una înspre cealaltă se face, întotdeauna, în baza unei melancolii omniprezente și torturant mărturisită dar și aprobată. Structura duală, antrenată de această pendulare pe axa trecut – prezent, obligă memoria să escaladeze zone adânc antrenate în sensibilitate.

Trecutul se recompune din fragmente de flashback retrimise în prezent, ca garanție a neuitării. Prezentul reformulează activitatea eului care se confesează în fața lectorilor, recunoscându-și înfrângerea, în bătălia cu timpul. Într-o încercare de a-i diminua îndârjirea și determinarea de a trece, autorul reamintește, aproape vindicativ, pasaje din copilăria sa ca gest de afront: „dar n-aș putea asemui cu nimic liniștea din serile de iarnă în care tata se apuca de citit, după ce termina treburile prin curte și controla gazul din lampă, iar mama torcea pe lavița de lângă sobă, închisă în mutenia ei, în timp ce eu, alfabetizat de tata pe la patru ani, citeam pentru a șaptea oară, cred, Biblia.”[23]

Apare aici o imagine în care copilăria sa se leagă de imaginea tatălui văzut ca *homo paternus* și căruia îi datorează oarecum propria <<alfabetizare>> încă de la vârsta de patru ani. Imaginea prinde contur când autorul o aduce în discuție pe mama sa care întregește tabloul familiei de la sat, în care tatăl solidifică dominanța patriarhatului iar mama îl veghează îndeaproape prin <<mutenia ei>>, un soi de tăcere specifică femeii înțelepte și supuse, nealterând, în niciun fel, această dominanță pe care tatăl pare s-o transmită fiului. Cum ar fi de așteptat, și fără să ne surprindă legătura strânsă dintre membrii familiei se subraportează unui element cheie devenit simbol al spiritualității în sânul satului, al familiei unite, al eliberării catharsisului – Biblia, cartea trecutului, prezentului și viitorului, cartea învățăturii și a vieții în întregime. Despre aceasta autorul mărturisește, cu mândrie și emoție, că i-a fost manual, pentru primele sale lecturi. Dubla sa valență, ca îndreptar de lectură pentru copil dar și ca scriere de căpătâi respectată de familie, mărturisește indirect axa spirituală pe care a urmat-o și a consolidat-o familia sa.

O altă raportare la divinitate și la legătura uneori indestructibilă cu sine alteori atent deconstruită este dată de regretul de a nu fi împărtășit credința mamei sale. Justificarea vine tot ca un gest de aplomb în fața lipsei de certitudine a regăsirii vieții de după moarte. Autorul mărturisește că această credință deliberată și neclintită a mamei sale, pe care nu a putut să și-o atribuie și sieși i-ar fi modificat percepția asupra bătrâneții și asupra finalului pe care autorul pare să-l renege cu desăvârșire.

Una dintre cele mai dureroase amintiri, oglindite într-unul dintre cioburile oglinzii din *Autoportret*, este cea legată de plecarea sa la București. Această plecare este redată cu un aer solemn marginalizat de o tristețe vivace și tulburător regăsită în relatarea sa: „După câteva zile, se discuta pe față despre plecarea mea. Tata zicea că urma să-mi încerc norocul la un liceu, <<Spiru Haret>> poate reușeam să obțin una din bursele de-acolo care mi-ar fi îngăduit să am altă soartă decât a lui.”[24]

Autorul mărturisește, cu transparență, că în acel moment s-a stabilit decantarea destinului său. Biografia sa de până atunci avea să completeze, în dosarul existenței sale, marea plecare, începutul noii sale vieți. Claustrat între dorința puternică de a rămâne în sat, alături de familia sa pe care o licitează cu o sforțare senină în contul a 44 de lei, promiși de tată ca să plece

[23] *Ibidem*, p. 84.

[24] *Ibidem*, p. 88.

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

la studii şi încercările nereuşite de a-şi anula plecarea, autorul îşi aşează propria fiinţă ,,între două destine posibile.”[25]

Cele două destine şi alegerea pe care se vede obligat să o facă între unul sau celălalt, devin confirmări contextului sau preajmei. Nu susţine că decizia sa ar fi fost o consecinţă a raportării la o soartă prestabilită dar nici un rezultat al dorinţei sale. Aşadar, plecarea sa este justificată drept un apanaj al propriei structuri sufleteşti care a permis, dincolo de sforţările fiinţei drumul său: ,,deciziile mele au fost fie influenţate de situaţii în care nu prea aveam de ales, fie pripite, nechibzuite.”[26] Denunţând o incapacitate de a face din determinare o componentă definitorie a propriului caracter şi prin urmare, a propriei vieţi, autorul îşi justifică oarecum ezitările şi alegerile mai puţin faste care i-au completat biografia, antrenându-i destinul.

Câteva pagini ale *Autoportretului* sunt dedicate relatării momentului în care destinul său s-a depărtat de evoluţia pe care ar fi avut-o rămânând în Lisa, satul natal, şi anume sosirea în Bucureşti. Despre acea seară, când a ajuns în Bucureşti, autorul notează, fără reţinere, că a fost momentul ruperii de copilărie, dar în acelaşi timp şi o trecere de la civilizaţia sălbatică, modestă şi arhaic rurală a satului său la civilizaţia citadină a Bucureştiului, despărţite conform notaţiei autorului, de ,,trei secole”.

Plecarea la Bucureşti reface, în acelaşi timp, aşadar, un tablou în care conviețuiesc, paralel şi fără a se intersecta, două realităţi: autenticitatea şi veşnicia despre care Lucian Blaga spunea că s-a născut la sat şi modernitatea care stăpânea intransigentă lumea oraşului bucureştean. Puse în oglindă, cele două realităţi se reflectă adversativ, construind un bun prilej de exemplificare a balanţei create prin pendularea progresului în faţa statorniciei arhaicului: ,,În ziua în care am plecat cu maşina care-l aducea pe <<unchiul George>> în Bucureşti, toţi copiii de pe Delături ieşiseră din curţi, iar gâştele făceau un zgomot asurzitor. Căci o maşină care ridica praful pe ulițele din Lisa era un mare eveniment. Nu se întâmpla aşa ceva mai mult de două-trei ori pe an. Progresul tehnic nu depăşea acolo locomobilele care puneau în funcţiune batoza la treier sau cu care se tăia lemne.”[27]

Clivajul a fost cu atât mai puternic resimţit cu cât încadrarea în cerinţele noii vieţi de la oraş era dificil de îndeplinit date fiind coordonatele deloc potrivite sub care fusese organizată viaţa sa de până atunci. Tabloul sufletesc înmagazinează treptat sentimente negative care nu-i permit tânărului să se poată încadra în rigorile sub care se desfăşura viaţa oraşului. Fire timidă şi retractilă, cu un puternic simţ al ridicolului, antrenat de diferitele situaţii în care este pus, se disociază comportamental şi psihologic atât de grupul în care nu se poate integra dar şi de realitatea cu care coabitează, noul timp în care tatăl său îl forţase să trăiască, din considerentul propriei autodepăşiri eşuate.

Traseul său existenţial se suprapune unei Golgote reinterpretate şi modernizate. Nevoit să trăiască, în fiecare clipă, cu stigmatul copilului de la sat atârnând ca sabia lui Damocles deasupra fiinţei sale, tânărul cunoaşte treptat umilinţa dată de diferenţierea socială mărturisită, la fiecare pas, în colegiul ,,Spiru Haret”: ,,Am ratat atunci şansa de a obţine o victorie împotriva caracterului meu găsind calea unei comunicări normale cu alţii. Şi fără să-mi dau seama, am pus bazele unei singurătăţi de care n-am mai scăpat, apoi, toată viaţa.”[28]

[25] *Ibidem*, p. 91.
[26] *Ibidem*, p. 92.
[27] *Ibidem*, p. 93.
[28] *Ibidem*, p. 120

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

Pe de altă parte această singurătate va pactiza cu o izolare în lumea bibliotecilor și a cărților care-i vor deveni tovarăși tăcuți dar fideli, autorul mărturisind despre sine: ,,sunt un retrograd care se simte mai în largul lui într-o bibliotecă."[29] Aventura în spațiul lecturii începe timorant, după spusele autorului: ,,Fișierele marilor biblioteci bucureștene m-au zăpăcit la început. Când am păşit prima oară pragul Bibliotecii Academiei şi pe cel al Bibliotecii Centrale Universitare, am semănat, probabil, cu adevărat barbarilor nimeriți între monumentele Romei. M-am uitat la dulapurile pline de fișe cu un respect superstițios, am umblat în vârful picioarelor de teamă să nu fac zgomot cu bocancii mei, mi-a fost rușine să întreb cum se caută un titlu, cum se completează o fișă, și am tras cu ochiul să văd cum fac alții, imitându-i. Iar când mi-am luat în sfârșit inima în dinți și am îndrăznit să cer o carte, nu m-am hazardat. Am luat un roman de care auzisem."[30]

Noua lume găsită ca alternativă de a supraviețui rigorilor și neîncadrării de natură socială sau sufletească, în atmosfera cu pretenții a internatului și a liceului Spiru Haret, îi permite autorului să-și clădească palierele destinului anunțat mai târziu. Spațiul orașului devine mai ușor de acceptat, în sânul acestei pseudolumi pe care și-o construiește ca arcă menită să-l salveze din calea potopului: ,,treptat, m-am atașat de cele două biblioteci. Mă încânta acolo totul; fișierele, în care puteai răscoli ceasuri întregi, fără să te plictisești, sălile de lectură cu siluete aplecate peste volumele deschise, faptul că toată lumea, venind sau plecând, vorbea în soaptă, ca într-o biserică, și chiar ritualul alegerii unei cărți, al completării fișei și al așteptării. Trăiam senzația plăcută că hotăram singur ceva și că eram luat în serios. Mi se lua comanda și mi se aducea volumul cerut, fără ca nimeni să se sinchisească acolo că-mi fluiera vântul prin buzunare și că eram doar un băiețandru. Acest sentiment reconfortant mă făcuse să mă atașez cu recunoștință de atmosfera bibliotecilor, chiar dacă preferasem, o vreme, strada. Și până la urmă, am descoperit bucuria lecturii."[31]

Această lume nu-l subjugă ci i se subordonează anunțând un raport inversat față de cea a orașului care-i sustrage energiile amintindu-i, la fiecare pas, de condiția de inadaptat și de ,,venetic"[32]. Treptat prezența cărților va face posibilă înlocuirea celorlalte neajunsuri pe care tânărul le resimte puternic, ori de câte ori norma inextricabilă a socialului impune raportarea la rigorile dictate de poziția socială și financiară. Or, fiul omului simplu din Lisa nu le-a moștenit pe niciuna având, de la început un handicap care-l va urmări timp îndelungat și care-i va drena personalitatea, destinul și biografia: ,,Așa am uitat de cinematografe și de teatre, păstrându-mi și paltonul."[33]

Trăirea întru asceză, adoptată de autor ca decorsetare din chingile unei lumi care nu-l acaparase cu nimic și care-l îndepărta strategic de cei din jur, antrenându-l în singurătate, are efect pozitiv asupra intelectului dar, în același timp, devorează raportarea la social, anulând etapa adolescenței sale. Așadar între copilăria întreruptă brusc, prin plecarea la București, și maturitatea survenită în urma trecerii implacabile a timpului se țese un gol pe care autorul decide să-l umple cu lecturi: ,,Niciodată n-am fost mai capabil de o asemenea bucurie a lecturii. [...] În schimb, din întâmplările reale, petrecute în acei ani, nu-mi aduc aminte aproape nimic. Locul lor e ocupat de pete albe în memoria mea."[34]

[29] Viorel Cacoveanu, *Interviuri literare*, Colecția Opera Omnia, Publicistică și eseu contemporan, p. 81
[30] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, pp. 127-128
[31] *Ibidem*, p. 129.
[32] Simona Chițan, *30 de interviuri eveniment – Octavian Paler, Încerc să-mi uit anii*, Editura Tritonic Grup Editorial, București, 2008, p. 14
[33] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, p. 129.
[34] *Ibidem*, p. 134-135

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

Întoarcerea în Făgăraș, pentru finalizarea liceului devine o trăire a unei realități mult visate dar nu așa cum ne-am fi așteptat ca *regressus ad uterum*, într-o posibilă încercare proustiană de recuperare a ,,*temps perdu*" ci, mai degrabă și paradoxal, o încercare de exercitare a tuturor metehnelor luate cu aplomb în timpul ședерii la București. Orașul alterase, după mărturisirea autorului, principiile tânărului atent în moderația și neimplicarea duse la extrem pe care le folosește drept arme ale autoapărării și supraviețuirii printre orășeni. Îndrăzneala sa de a contesta principiile și viziunea despre literatură a profesorului de limba română din Făgăraș este drastic dezaprobată deși venea ca o justificare a lejerității și destinderii din cadrul orelor de limba română de la liceul din București. Are loc astfel o inversare a polilor existențiali regăsiți, în cele două lumi dihotomic dispersate, ale căror realități autorul pare să le fi trăit, în mod cert, sub imperiosul act al scurgerii timpului.

Conform mărturisirii autorului, reacția sa este justificată prin nevoia de eradicare a actului vindicativ pe care depărtarea de Lisa, de Făgărașul natal ,,spațiul oamenilor drepți și încăpățânați, sugerează el"[35] și apropierea de București îl promovează în acțiunile tânărului, acutizându-l. Acesta pare să-și asume dreptul de recuperare a tuturor pornirilor și reacțiilor anulate de rigorile și norma impuse de noua viață.

Ne aflăm parcă în spațiul atmosferei proustiene în care ,,*La recherche du temps perdu*" culminează nu cu frânturi de rememorare a trecutului ci cu trăiri intense ale actelor de viață trăite până atunci disimulat, sub auspiciile tabuizante ale imposibilității de a se manifesta ca semn al modestiei. Aceasta pare însă a fi anulată, ca gest de afront în fața unei realități pe care o cunoaște și în care este cunoscut, generând în fapt o criză a autocăutării și a definirii: ,,M-a făcut să descopăr că eram tânăr și că în stradă era soare. Și m-am grăbit, atunci, să arunc cu amândouă mâinile rezerva aproape intactă de adolescență netrăită, zorit parcă să recuperez timpul pierdut!"[36]

Sigur că gesturile sale nu vor fi înțelese și nici aprobate așa cum s-ar fi așteptat ci îi vor crea, mai degrabă, severe probleme adolescentului scăpat de sub chingile autocenzurii impuse de ,,un oraș mare unde nu te cunoaște nimeni"[37] și asupra căruia intimidarea acționase ca handicap. În ciuda acestui fapt, autorul mărturisește, în paginile volumului despre influența incontestabilă pe care liceul Spiru Haret a avut-o asupra evoluției sale de mai târziu.

Episodul relatat reiterează o vizită făcută, alături de alți scriitori la fostul liceu pentru a le vorbi elevilor despre însemnătatea liceului la care învață. Mărturisirea este, oarecum o apotemă a contradicțiilor care i-au guvernat viața pe-ntreg parcursul ședерii sale la București, în anii de liceu: ,,liceul <<Spiru Haret>> m-a ajutat să-mi cunosc o parte din defecte și m-a învățat, fără voia lui, să mă bizui pe ele,"[38] devenind astfel prilej de rememorare.

Autorul se-ntoarce practic la aceleași trăiri care i-au fost stabilite arbitrar sau nu în momentul în care unchiul său, asemenea Cerberului mitologic a făcut posibilă traversarea Styxului. Numai că de această dată Styxul nu este asociat morții ci înfruntării unui noi provocări a destinului.

Constantele *Autoportretului*, din care se reface oglinda propriei sale ființe revin în planul imediatului, mai puternic în finalul volumului, animate de retorica unei întrebări care pare să fie supratema cărții: ,,Așadar, ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin?"[39] Octavian Paler

[35] Eugen Simion, *Scriitori români de azi, vol. IV*, Editura David. București, 1997, p.195
[36] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, p. 146.
[37] *Ibidem*, p. 146
[38] *Ibidem*, p. 190.
[39] *Ibidem*, p. 217

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

încearcă să le justifice pe amândouă fără a da neaparat un răspuns hotărâtor asupra uneia sau a celeilalte. Jocul exponențial al fiecăreia dintre ele alimentează nehotărârea autorului, pe de o parte dar instituie, pe de altă parte, un raport hotărâtor al influențelor reciproce date de destin asupra biografiei și invers: „Mai comod, probabil, ar fi să zic: un destin. Asta ar scuza tot ce e mediocru în ce am trăit. Dar poate că problema în sine e rău pusă. Căci, pe căi subterane, biografia se transform în destin. Cel puțin, așa s-a întâmplat în cazul meu. Sau destinul, în măsura în care e decis de firea noastră, se transform, tot pe căi subterane, în biografie."[40]

Severitatea cu care autorul își intentează propriul proces al conștiinței devine, spre finalul cărții, o modalitate de justificare a propriilor acțiuni. Autodenunțarea ia accente ale asumării actelor de reflexivitate profundă. Legându-se de simbolistica zodiacală a racului, autorul completează portretul inadaptatului, mai întâi social, apoi eminamente spiritual, la rigorile unei existențe scindate de perspectiva dublului: „Am încercat, fără să reușesc, să împac în mine două <<euri>> diferite. Unul, rațional, altul afectiv. Cei doi sunt ca frații siamezi. Nu se pot despărți, dar nici nu se pot înțelege. <<Eul rațional>> a tânjit, constant, să fie rezonabil. <<Eul afectiv >> i-a zădărnicit străduaniile."[41]

Egocentrismul propriului sine este astfel scindat între bivalențele stabilite de prezența eului rațional și a celui afectiv, aflate într-o permanentă luptă pentru întâietate. Victoria celui din urmă este simultan blamată pentru „străduania" de a anula acțiunile și alegerile rezonabile dar, în același timp, acceptată și apreciată pentru motivarea nerenunțării și alternativa de a alege și de a activa viața în baza provocării și a animatului.

Finalul cărții vorbește despre o împăcare a sinelui cu iminența bătrâneții necontestate. Aceasta este departe de a fi acceptată drept o apropiere a sfârșitului tragic conștientizat dar anulat prin dragostea pentru viață, despre care autorul afirmă cu resemnare: „bătrânețea e o haină, într-adevăr uzată. Numai că n-am alta. Nu-mi pot permite luxul de a fi mai pretențios. Trebuie s-o port pe asta [...]"[42]

Semn de slăbiciune intenționată sau de evadare justificată tacit, cartea enunță „taine nedezlegate"[43], ca formă de acceptare a destinului dar și de revoltă a actului biografic. Destinul parcurge așadar tenebrele biografiei în vreme ce biografia ascunde neajunsurile destinului. Un fel de troc literar cu care autorul pare să fie întru totul de accord…

Bibliografie:

1. Cacoveanu, Viorel, *Interviuri literare*, Colecția Opera Omnia, Publicistică și eseu contemporan, Iași, 2014
2. Chițan, Simona, *30 de interviuri eveniment – Octavian Paler, Încerc să-mi uit anii*, Editura Tritonic Grup Editorial, București, 2008
3. Crihană, Alina, *Narațiuni identitare în proza lui Octavian Paler: de la romanul parabolic la scriitura autobiografică posttotalitară*, în Revista „Transilvania", nr 3/2013
4. Paler, Octavian, *Autoportret într-o oglindă spartă,* Prefață de Ion Simuț, Ediția a III-a, Editura Polirom, Iași, 2010

[40] *Ibidem*, p. 217
[41] *Ibidem*, p. 217
[42] *Ibidem*, p. 219
[43] Ion Simuț, *Op. cit.*, p. 7

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)

5. Simuț, Ion, *Variante la un autoportret*, în prefață la Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, Ediția a III-a, Iași, 2010
6. Sorescu, Radu, *Opera lui Octavian Paler*, Scrisul Românesc, Fundația Editura, Craiova, 2012

BDD-A23193 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:29:16 UTC)